

SUSTAINABLE ENVIRONMENT RESEARCH INSTITUTE

Chulalongkorn University

ขยะไทย จัดการอย่างไรด้วยกฎหมาย

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568 รายการ KongGreenGreen: ขยะท่วมไทย! ต้องใช้กฎหมายนี้?

<https://www.youtube.com/watch?v=XkTeuR-GiF8>

ผู้บรรยาย: ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี

ภาพโดย : Pratch Rujivanarom

รายการ KongGreenGreen: ขยะท่วมไทย! ต้องใช้กฎหมายนี้? (วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568)

<https://www.youtube.com/watch?v=XkTeuR-GiF8>

ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี

ขยะไทย จัดการอย่างไรด้วยกฎหมาย

บทความบรรยาย : กฎหมายกับการแก้ปัญหาขยะไทย

ปัญหาขยะในประเทศไทยสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและเกิดซ้ำอยู่เสมอ ในทุกวันนี้ก็ยังมียังคงมีเหตุการณ์ไฟไหม้บ่อขยะเกิดขึ้นจริง เมื่อมองในภาพรวมแล้วประเทศไทยมีบ่อขยะประมาณ 1,900 แห่ง ซึ่งเป็นตัวเลขที่สูงกว่าที่หลายคนคาดคิด แต่ในจำนวนนี้กลับมีบ่อขยะที่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้องตามมาตรฐานเพียง 72 แห่ง หรือไม่ถึง 5% เท่านั้น สถานการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงปัญหาขยะล้นประเทศ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยติดอันดับประเทศที่สร้างขยะพลาสติกในระดับต้น ๆ ของโลก สิ่งสำคัญอยู่ที่สาเหตุของปัญหาทั้งในด้านปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นและข้อจำกัดในการจัดการ จึงต้องหาทางออกร่วมกันถึงเครื่องมือที่จะสามารถช่วยจัดการปัญหาขยะของประเทศ ให้สามารถดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการขยะ

ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการขยะรายนี้มีบทบาทสำคัญในหลายภาคส่วน ทั้งในฐานะนักวิจัยชำนาญการของสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน ที่ปรึกษาโครงการ Chula Zero Waste ผู้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนนโยบายการจัดการขยะต้นทางของกรุงเทพมหานคร และประธานกลุ่มของเสียชุมชนจากศูนย์รวมผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการของเสียเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แม้มีพื้นฐานการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ได้ต่อยอดสู่การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมในระดับบัณฑิตศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น ทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับเครื่องมือเชิงนโยบาย การประเมินต้นทุนและผลประโยชน์ของโครงการหรือมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีประสบการณ์จากประเทศญี่ปุ่น

ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของวินัยในการจัดการขยะในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการคัดแยกและการทำความสะอาดวัสดุก่อนทิ้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนเล็กน้อยแต่มีผลอย่างมากต่อคุณภาพของการจัดการขยะ แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การปรับมุมมองจาก “ขยะ” สู่ “ทรัพยากร” ที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ ตลอดระยะเวลา กว่า 17 ปีของการทำงาน ได้มีการขับเคลื่อนทั้งในระดับนโยบาย เช่น การพัฒนากฎหมายการจัดการขยะ อิเล็กทรอนิกส์และการประยุกต์ใช้หลักการความรับผิดชอบต่อที่เพิ่มขึ้นของผู้ผลิต (EPR) ควบคู่กับการดำเนินงานในระดับองค์กรและชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการจัดการขยะเป็นรูปธรรมและยั่งยืนขึ้นในสังคมไทย

ภูเขาขยะในประเทศไทย ภาพโดย : จิตติมา หลักบุญ

สถานการณ์ขยะประเทศไทยในปัจจุบัน

ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ สถานการณ์ขยะของประเทศไทยในปัจจุบันสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างที่รุนแรง โดยเฉพาะใน “ปลายทาง” ของการจัดการ แม้ว่าประเทศไทยจะมีบ่อขยะมากกว่า 2,000 แห่ง แต่คนส่วนใหญ่กลับไม่รับรู้หรือไม่ได้ให้ความสำคัญ เนื่องจากมองว่าปัญหาลิ้นสุดลงทันทีที่ขยะถูกนำออกไปจากบ้าน แตกต่างจากปัญหาอื่นอย่างฝุ่น PM2.5 ที่ส่งผลกระทบโดยตรงจนเกิดการตื่นตัวในวงกว้าง ขยะจึงกลายเป็นปัญหาที่ถูกผลักออกไปยังพื้นที่อื่น โดยที่สังคมไม่ได้ตั้งคำถามว่าใครเป็นผู้ได้รับผลกระทบแท้จริง ขณะเดียวกัน ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยสูงถึงเกือบ 27 ล้านตันต่อปี ซึ่งหากเปรียบเทียบให้เห็นภาพ เทียบเท่ากับการสร้างรถยนต์ใหม่ถึง 27 ล้านคันต่อปี ตัวเลขนี้สะท้อนปัญหาที่ใหญ่กว่าที่หลายคนตระหนัก และทวีความรุนแรงเมื่อมีขยะจำนวนมาก โดยเฉพาะขยะพลาสติกที่ไม่สามารถย่อยสลายเองได้ตามธรรมชาติ

ผลกระทบของปัญหาขยะนี้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงพื้นที่ฝังกลบ แต่ยังเชื่อมโยงกลับมาสู่มนุษย์ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการแตกตัวเป็นไมโครพลาสติกที่ปนเปื้อนในห่วงโซ่อาหาร การปล่อยก๊าซมีเทนซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่เร่งภาวะโลกร้อนให้เกิดเร็วขึ้น รวมถึงการซ้ำเติมปัญหามลพิษทางอากาศอย่าง PM2.5 และการปนเปื้อนจากน้ำชะขยะ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังคงพึ่งพาวิธีฝังกลบเป็นหลัก และที่น่ากังวลคือบ่อขยะ

ส่วนใหญ่กว่า 90% ไม่ได้ถูกจัดการตามมาตรฐานที่เหมาะสม ทำให้เกิดความเสี่ยงด้านสุขภาพ มลพิษ และ 4 เหตุการณ์อย่างไฟไหม้บ่อขยะอยู่เป็นระยะ ปัญหาเหล่านี้ล้วนสะท้อนว่าขยะที่ถูกมองว่า “หายไป” จากสายตา แต่แท้จริงแล้วนั้นกำลังวนกลับมาสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของผู้คนในระยะยาว

เตาเผาขยะ ทางออกที่ไม่สมบูรณ์ของปัญหาขยะไทย

การสร้างเตาเผาขยะอาจช่วยบรรเทาปัญหาได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทางออกที่สมบูรณ์ หากขาดการควบคุมที่เหมาะสม โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่มีการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การเผาขยะปะปนกันอาจก่อให้เกิดสารอันตราย เช่น ไดออกซินและฟิวแรน ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งที่ตรวจจับได้ยาก เนื่องจากไม่มีสีและไม่มีกลิ่น นอกจากนี้ การขยายระบบเตาเผาในวงกว้างนั้นอาจยังอาจขัดแย้งกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน ที่ทางเราต้องการมุ่งเน้นการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ เพราะว่าการเผาก็เป็นการทำลายทรัพยากรให้หมดไปในทันที

อีกประเด็นสำคัญคือลักษณะของขยะในประเทศไทยที่มีสัดส่วนขยะอินทรีย์สูงและมีความชื้นมาก ซึ่งไม่เหมาะกับการเผาโดยตรง หากไม่มีระบบเตรียมขยะก่อนเข้าสู่เตาเผา จะส่งผลให้เตาเสื่อมสภาพเร็ว และเพิ่มความเสี่ยงในการเกิดมลพิษ อีกทั้งไม่ใช่ขยะทุกประเภทที่สามารถเผาได้ เช่น วัสดุที่ไม่มีค่าความร้อนอย่างหินและทรายที่ต้องคัดออกก่อน นอกจากนี้ การเผาขยะไม่ได้ทำให้ของเสียหายไปทั้งหมด แต่ยังคงเหลือเถ้าประมาณ 30% ซึ่งบางส่วนเป็นของเสียอันตรายที่ต้องนำไปกำจัดอย่างถูกวิธี ดังนั้น แม้เตาเผาจะมีบทบาทในระบบจัดการขยะ แต่การลดและคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางก็ยังคงเป็นหัวใจสำคัญในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

บทเรียนจากสิงคโปร์ เตาเผาไม่ใช่คำตอบทั้งหมดของการจัดการขยะ

ตัวอย่างของประเทศสิงคโปร์มักถูกยกมาเพื่อสนับสนุนแนวคิดการใช้เตาเผาขยะ แต่ในความเป็นจริงนั้นระบบของสิงคโปร์มีความซับซ้อนและมีต้นทุนที่สูง โดยมีเตาเผาขนาดใหญ่เพียง 4 แห่งที่ต้องอาศัยการลงทุนด้านเทคโนโลยีและระบบควบคุมมลพิษอย่างเข้มงวด ในขณะเดียวกัน ประเทศสิงคโปร์ยังมีพื้นที่ฝังกลบเพียงแห่งเดียว และกำลังเผชิญข้อจำกัดจากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นจนพื้นที่ใกล้เต็ม สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้แต่ประเทศที่มีเทคโนโลยีก้าวหน้า ก็ยังไม่สามารถพึ่งพาการเผาขยะเป็นทางออกหลักได้ในระยะยาว

ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว สิงคโปร์จึงปรับแนวทางสู่การจัดการขยะที่ต้นทาง ผ่านการจัดทำแผนแม่บท Zero Waste Master Plan และออกกฎหมาย Resource Sustainability Act ในปี 2019 เพื่อจัดการขยะ

กลุ่มหลัก ได้แก่ ขยะอาหาร บรรจุภัณฑ์ และขยะอิเล็กทรอนิกส์ โดยกำหนดให้มีการคัดแยกและจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น การให้แหล่งกำเนิดขยะแยกและนำขยะอาหารไปใช้ประโยชน์ การใช้หลักความรับผิดชอบของผู้ผลิตกับบรรจุภัณฑ์ และการให้ผู้ผลิตรับผิดชอบขยะอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ ยังมีมาตรการเรื่องของการปรับพฤติกรรมผู้บริโภค เช่น การยกเลิกแจกถุงพลาสติกฟรีในห้างสรรพสินค้า เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ดังนั้น ภาพจำที่ว่าสิงคโปร์ “เผาขยะทั้งหมดแล้วจบปัญหา” จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะหัวใจสำคัญยังคงอยู่ที่การลดและคัดแยกขยะต้นทางควบคู่กันไปจึงจะยั่งยืนในการจัดการ

การเลิกแจกถุงพลาสติกที่ทำได้ในประเทศไทย

ในประเทศไทย การรณรงค์ลดการใช้ถุงพลาสติกดำเนินมาอย่างต่อเนื่องในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะมาตรการงดแจกถุงพลาสติกจากห้างสรรพสินค้า ซึ่งยังคงอยู่ในลักษณะ “ความสมัครใจ” มากกว่าการบังคับใช้กฎหมาย ส่งผลให้ประสิทธิภาพของมาตรการขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นของแต่ละภาคธุรกิจ และความเข้าใจของประชาชนเป็นสำคัญ ในเมื่อประเทศไทยไม่มีกรอบกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการสื่อสารและทำให้ห้างนั้นยังคงสามารถปรับนโยบายการแจกถุงได้ตามความเหมาะสม

ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการขาดบทบาทเชิงนโยบายของภาครัฐในการออกกฎหมายที่ชัดเจน อาจทำให้การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมเกิดขึ้นได้ช้า เมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศที่มีการออกกฎหมายควบคุมการใช้ถุงพลาสติกอย่างจริงจัง ซึ่งมีมากกว่าหนึ่งร้อยประเทศทั่วโลก น้อยมากที่จะเป็นภาคสมัครใจ โดยส่วนใหญ่ใช้มาตรการทางกฎหมายควบคู่กับกลไกทางเศรษฐกิจ เช่น การเก็บเงินค่าถุงพลาสติก และการจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ทางเลือกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แนวทางเหล่านี้ช่วยลดแรงต้านจากประชาชน และช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นการดำเนินนโยบายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ทำไมการแก้ปัญหาขยะต้องเริ่มที่กฎหมาย

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยมักถูกจัดการผ่านแนวทาง “ขอความร่วมมือ” จากภาครัฐมาเป็นเวลานาน แต่ในทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม มองว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากความล้มเหลวของกลไกตลาด โดยที่ราคาสินค้าและกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้สะท้อนต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ส่งผลให้ต้นทุนถูกผลักออกไปสู่สังคม ตัวอย่างเช่น ปัญหาฝุ่น PM2.5 จากการเผาในภาคเกษตรหรือการใช้รถยนต์ดีเซลและรถบรรทุก ซึ่งผู้ก่อมลพิษไม่ได้เป็นผู้รับภาระต้นทุนที่เกิดขึ้นโดยตรง แต่ประชาชนทั่วไปกลับต้องรับผลกระทบ

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดสำคัญในเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมคือหลัก “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย” (Polluter Pays Principle) ซึ่งมุ่งให้ผู้สร้างมลพิษต้องรับผิดชอบต้นทุนที่เกิดขึ้น เพื่อปรับพฤติกรรมและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การนำหลักการนี้มาใช้ในทางปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายและมาตรการที่ชัดเจน ดังนั้นจึงไม่สามารถพึ่งพาความสมัครใจเพียงอย่างเดียวได้ แต่ในบริบทของประเทศไทย การผลักดันกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมยังคงต้องเผชิญกับข้อจำกัด ทั้งในด้านของกระบวนการทางนโยบายและความกังวลที่เกิดขึ้นต่อผลกระทบทางเศรษฐกิจ ทำให้การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างนี้ยังคงดำเนินการไปอย่างล่าช้าในประเทศไทยถึงแม้ความจำเป็นในการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจะมีความชัดเจนมากขึ้นก็ตาม

EPR คืออะไร และเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของเราอย่างไร?

ระบบการจัดการขยะในประเทศไทยปัจจุบันอยู่ภายใต้ภาระหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดให้ “ท้องถิ่น” เป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บ ขน และกำจัดขยะ โดยใช้งบประมาณจากภาษีของประชาชนรวมกว่า 20,000 ล้านบาทต่อปี อย่างไรก็ตาม แนวคิดแบบดั้งเดิมนี้เริ่มถูกตั้งคำถามจากนักวิชาการในต่างประเทศ จนนำไปสู่การพัฒนาแนวคิด “Extended Producer Responsibility (EPR)” หรือ “ความรับผิดชอบต่อที่เพิ่มขึ้นของผู้ผลิต” ซึ่งเปลี่ยนจุดรับภาระจากท้องถิ่นไปยังผู้ผลิตสินค้าโดยตรง โดยมองว่าผู้ผลิตควรมีส่วนร่วมในการจัดการบรรจุภัณฑ์และของเสียที่เกิดจากผลิตภัณฑ์ของตน ตั้งแต่ระบบการเก็บคืน (Take-back) ไปจนถึงการนำกลับไปรีไซเคิลหรือกำจัดอย่างเหมาะสม

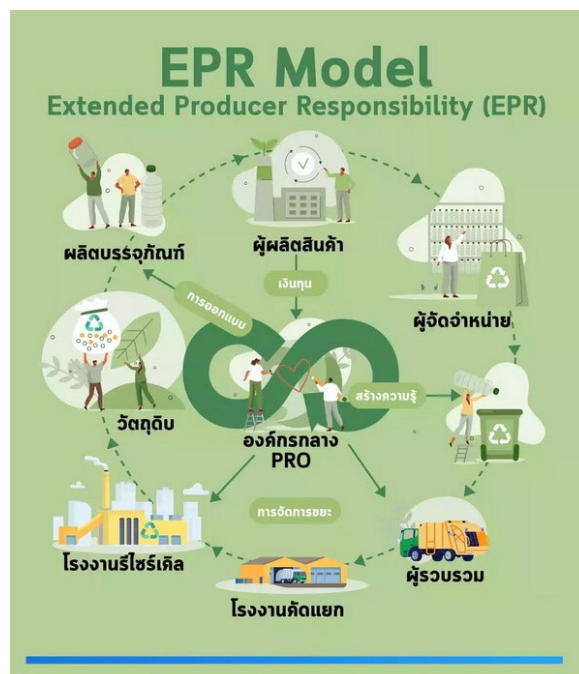
ในทางปฏิบัติ EPR ทำงานผ่านกลไกที่ให้ผู้ผลิตร่วมลงทุนในระบบจัดการขยะ เช่น การตั้งจุดรับคืนบรรจุภัณฑ์ หรือการทำงานร่วมกับภาครัฐและผู้รับซื้อของเก่า เพื่อสร้างระบบหมุนเวียนวัสดุกลับมาใช้ใหม่ ภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นอาจถูกสะท้อนกลับไปเป็นราคาสินค้า แต่โดยทั่วไปอยู่ในระดับเพียงเล็กน้อยในระดับ “หลักสตางค์” ต่อชิ้นสินค้า ขณะเดียวกันยังช่วยสร้างแรงจูงใจให้เกิดการคัดแยกขยะ เพราะวัสดุบางประเภทจะเริ่มมีมูลค่าและสามารถนำกลับไปขายหรือรีไซเคิลได้ แนวคิดนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงการกระจายภาระความรับผิดชอบ แต่ยังเป็นกลไกที่เชื่อมโยงผู้ผลิต ผู้บริโภค และระบบรีไซเคิลเข้าด้วยกัน เพื่อทำให้การจัดการขยะมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งเงื่อนไขสำคัญคือการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางของประชาชนอย่างถูกต้อง

ใครเกี่ยวข้องกับ EPR บ้าง?

แนวคิด Extended Producer Responsibility (EPR) เป็นการกำหนดความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนในระบบเศรษฐกิจ ตั้งแต่ผู้ผลิตสินค้า (Brand owner) ผู้จัดการจำหน่าย ท้องถิ่น ไปจนถึงผู้บริโภค โดยผู้ผลิตจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการบรรจุภัณฑ์ของตนเอง ทั้งในรูปแบบการรับคืน (Take-back)

การร่วมจัดระบบเก็บกลับ และการสนับสนุนระบบรีไซเคิล ขณะที่ท้องถิ่นยังคงมีหน้าที่ในการเก็บขยะ แต่ต้องปรับรูปแบบเป็นการเก็บแบบแยกประเภทตามระบบที่กำหนด โดยมีกฎหมายรองรับและมีบทลงโทษในลักษณะ “โทษทางพินัย” คือการปรับเป็นเงิน ซึ่งจะถูกนำเข้าสู่กองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อนำกลับมาใช้ในการพัฒนาระบบจัดการขยะต่อไป ในอีกด้านหนึ่ง ผู้บริโภคเองก็มีบทบาทผ่านแรงจูงใจและข้อกำหนด เช่น หากไม่แยกขยะอาจไม่ได้รับบริการเก็บขยะ หรือได้รับการสนับสนุนให้แยกขยะเพื่อนำไปขายคืนได้ ขณะเดียวกันภาครัฐ โดยเฉพาะด้านการศึกษา ต้องเข้ามามีบทบาทในการสร้างความรู้และความตระหนักตั้งแต่ต้นทาง ส่วนผู้ผลิตยังสามารถใช้กลไก EPR เพื่อปรับเปลี่ยนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ เช่น เลือกวัสดุที่รีไซเคิลง่าย หรือมีภาระค่าธรรมเนียมต่ำกว่า เพื่อให้เกิดแรงจูงใจเชิงเศรษฐศาสตร์ ในการลดขยะต้นทางเพื่อสร้าง ความยั่งยืน

EPR MODEL ภาพโดย : <http://smartcitythailand.com/epr-principle-for-business-and-environment/>

ระบบนี้ยังครอบคลุมถึงบรรจุภัณฑ์หลากหลายประเภท เช่น แก้ว PET ที่มีกรีไซเคิลได้ยากเมื่ออยู่ในรูปแบบแก้วกาแฟ หรือวัสดุชีวภาพอย่าง PLA ที่แม้จะเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่ต้องอาศัยโรงปุ๋ยหมักอุตสาหกรรมซึ่งยังไม่พร้อมในหลายพื้นที่ หากมีระบบ EPR ที่สมบูรณ์ ผู้ผลิตจะมีส่วนร่วมในการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบคัดแยกและการจัดการปลายทาง ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการจัดการวัสดุแต่ละประเภทอย่างเหมาะสมมากขึ้น ทั้งนี้ ภาระค่าใช้จ่ายจะถูกกระจายไปยังทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในระดับ

ที่เหมาะสม พร้อมสร้างแรงจูงใจให้เกิดการลดใช้และนำกลับมาใช้ซ้ำในชีวิตประจำวัน เช่น การพกแก้วส่วนตัว เมื่อซื้อเครื่องดื่ม เพื่อลดการสร้างขยะที่เกิดขึ้นได้ตั้งแต่ต้นทาง

กฎหมายที่มีการผลักดันในปัจจุบัน

ประเทศไทยกำลังผลักดัน “ร่างพระราชบัญญัติการจัดการบรรจุภัณฑ์อย่างยั่งยืน” ซึ่งไม่ได้มีแค่หลักการ EPR (Extended Producer Responsibility) แต่รวมถึงมาตรการอื่น เช่น การแบนบรรจุภัณฑ์บางประเภท การเก็บค่าธรรมเนียมสิ่งแวดล้อม และการนำเงินไปสนับสนุนระบบจัดการขยะหรือการทำความสะอาดสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในกรณีที่บรรจุภัณฑ์นั้นยากต่อการรีไซเคิลหรือจัดการปลายทาง แนวทางนี้มุ่งให้เกิดระบบที่ครอบคลุมมากขึ้น แทนการพึ่งพาความสมัครใจเพียงอย่างเดียว ซึ่งที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เพราะมีเพียงบางองค์กรที่ลงทุน ขณะที่ต้นทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านขยะยังอยู่ระดับค่อนข้างสูง

ในด้านการขับเคลื่อน พบว่าภาคเอกชน โดยเฉพาะแบรนด์ระดับโลก เริ่มต้นตัวและสนับสนุนแนวคิด EPR มากขึ้น เนื่องจากมีประสบการณ์จากต่างประเทศอยู่แล้ว ทำให้การผลักดันกฎหมายมีแนวโน้มเร็วขึ้น ต่างจากบางกรณีในอดีตที่ภาคธุรกิจอาจคัดค้าน อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญคือการทำให้ผู้ผลิตทุกรายเข้าร่วมอย่างเท่าเทียม และการสร้างความเข้าใจให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในการแยกและส่งคืนบรรจุภัณฑ์เข้าสู่ระบบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของนโยบายในระยะยาว

การเตรียมตัวของผู้ผลิตสำหรับ EPR

ผู้ประกอบการควรเริ่มจากการสำรวจระบบของตัวเองอย่างจริงจัง ว่าปัจจุบันใช้บรรจุภัณฑ์อะไรบ้าง รีไซเคิลได้หรือไม่ และมีทางเลือกที่ดีกว่าไหม หากวัสดุเดิมจัดการปลายทางยาก ควรพิจารณาปรับเปลี่ยนดีไซน์หรือมองหาผู้จัดจำหน่ายใหม่ เพราะเมื่อกฎหมายมีผล ผู้ผลิตจะต้องรับผิดชอบต่อขยะของตนเองมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลเป็นลูกโซ่ไปถึงซัพพลายเชนทั้งหมด การเตรียมตัวล่วงหน้าจะช่วยลดต้นทุนในอนาคต และทำให้ปรับตัวได้ทันเมื่อมาตรการบังคับใช้จริง นอกจากนี้ ธุรกิจควรติดตามทิศทางนโยบายและทดลองทำระบบรับคืนหรือรีไซเคิลภายในองค์กรไว้ก่อน เพื่อเรียนรู้ข้อจำกัดและโอกาส

คาดว่ากฎหมายนี้อาจใช้เวลาอีกประมาณ 2-3 ปี เนื่องจากกระบวนการทางกฎหมายของไทยค่อนข้างใช้เวลานาน และปัญหาขยะไม่ได้มีแค่บรรจุภัณฑ์ แต่ยังรวมถึงขยะอาหาร สิ่งทอ สิ่งก่อสร้าง อิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงซากยานยนต์และยางรถยนต์ ซึ่งปัจจุบันยังขาดกฎหมายรองรับในหลายส่วน แนวคิดที่กำลังถูกผลักดันคือ “กฎหมายแม่บทด้านเศรษฐกิจหมุนเวียน” ที่จะเปิดทางให้ออกกฎหมายลูกเฉพาะราย

ผลิตภัณฑ์ได้เร็วขึ้น โดยใช้หลัก EPR เป็นแกนกลาง อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญยังอยู่ที่การผลักดันเชิงนโยบายและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพราะเพียงการสร้างจิตสำนึกของประชาชนไม่เพียงพออีกต่อไป จำเป็นต้องมีโครงสร้างกฎหมาย และระบบที่ทำให้ทุกฝ่ายต้องร่วมรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

บทเรียนจากต่างประเทศ : ไม่ได้พึ่งแค่ “จิตสำนึก” แต่ใช้กลไกจริงจัง

หลายประเทศที่จัดการขยะได้สำเร็จไม่ได้อาศัยแค่การรณรงค์ แต่ใช้มาตรการเชิงระบบควบคู่กัน เช่น หลัก EPR ที่บังคับให้ผู้ผลิตรับผิดชอบขยะของตนเอง การสั่งห้ามฝังกลบ (Landfill ban) สำหรับขยะบางประเภท เช่น ขยะอาหารหรือยางรถยนต์ และการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ เช่น ทำปุ๋ยหรือผลิตพลังงานชีวภาพ เพื่อลดการปล่อยก๊าซมีเทนจากหลุมฝังกลบ นอกจากนี้ ทุกประเทศจะยึดหลัก Waste Hierarchy เป็นแกนในกฎหมาย โดยเรียงลำดับความสำคัญจาก “การป้องกัน (Prevention)” ไปจนถึง “การกำจัด (Disposal)” ซึ่งหมายความว่าเราจะพยายามลดการเกิดขยะตั้งแต่ต้นทางก่อนเสมอ ไม่ใช่การแก้ที่ปลายทาง

โดยประเทศไทยยังให้ความสำคัญกับ “การเก็บและกำจัด” มากกว่าการ “ป้องกัน” ทำให้เกิดภาระสะสมในระบบปลายทาง ขณะที่ต่างประเทศมุ่งลดการใช้ทรัพยากรตั้งแต่ต้น เช่น ลดพลาสติกใช้ครั้งเดียว หรือออกแบบสินค้าให้ใช้ซ้ำและรีไซเคิลได้มากขึ้น เป้าหมายสูงสุดจริง ๆ คือการลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ใช่แค่จัดการขยะให้ดีขึ้นเท่านั้น ดังนั้นบทบาทของภาครัฐจึงต้องชัดเจนและจริงจัง ผ่านทั้ง “Carrot and stick” คือมีแรงจูงใจ (เช่น สนับสนุนธุรกิจที่ทำ Circular economy) มีบทลงโทษ (เช่น ค่าธรรมเนียมหรือข้อห้าม) เพื่อบังคับให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคปรับพฤติกรรม ไปสู่ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างแท้จริงไม่ใช่ความสมัครใจ

โครงการบ้านนี้ไม่เทรwm

โครงการบ้านนี้ไม่เทรwm ภาพโดย : OFM.co.th

การจัดการขยะของ กทม. จาก “เก็บให้หมด” สู่ “ทุกคนต้องร่วมรับผิดชอบ”

โครงการ “บ้านนี้ไม่เทรwm” ของ กรุงเทพมหานคร เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนวิถีคิดจากเดิมที่รัฐรับภาระเก็บขยะทั้งหมด มาเป็นการให้ประชาชนและธุรกิจมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การแยกขยะ 4 ประเภท การจับคู่เศษอาหารกับเกษตรกรเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และการใช้แอปพลิเคชันให้ประชาชนลงทะเบียนและอัปโหลดหลักฐานการแยกขยะจริง แนวทางนี้ช่วยลดขยะอาหารได้ถึงหลักร้อยตันต่อวัน และยังเชื่อมโยงกับระบบรีไซเคิลมากขึ้น อย่างไรก็ตาม โครงสร้างระบบยังมีข้อจำกัด ทั้งจำนวนเจ้าหน้าที่และรถขยะที่แทบไม่เพิ่มขึ้นในรอบหลายสิบปี ขณะที่ปริมาณขยะและจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมาก

ค่าธรรมเนียมขยะและแรงจูงใจ : จุดเปลี่ยนสำคัญของพฤติกรรม

ปัญหาใหญ่ของ กทม. คือความไม่สมดุลด้านงบประมาณต้นทุนจัดการขยะสูงมาก แต่ค่าธรรมเนียมที่เก็บจากประชาชนต่ำและคงที่มานาน ทำให้ขาดแรงจูงใจในการลดหรือแยกขยะ แนวคิดใหม่จึงพยายามปรับค่าธรรมเนียมและนำหลัก “จ่ายตามปริมาณที่ทิ้ง” (Pay As You Throw) เข้ามาใช้ รวมถึงการกำหนดอัตราที่แตกต่างกันตามพฤติกรรม เช่น บ้านที่แยกขยะดีจ่ายน้อย ขณะที่ผู้ทิ้งจำนวนมากหรือไม่แยกขยะต้องจ่ายสูงขึ้น คล้ายตัวอย่างจากท้องถิ่นอย่าง เทศบาลตำบลเวียงเทิง และ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ที่ใช้ระบบ “ธงเขียว-ธงแดง” เป็นแรงจูงใจ แต่การนำมาใช้ใน กทม. มีความซับซ้อนกว่ามากเพราะเป็นเมืองใหญ่

ทิศทางในอนาคต : ระบบ + เทคโนโลยี + แรงจูงใจ

แนวทางที่ กทม. กำลังเดินคือทำให้ประชาชน “จัดการขยะตัวเองก่อน” เช่น แยกขายรีไซเคิลหรือจัดการเศษอาหารเอง เหลือเฉพาะส่วนที่จัดการไม่ได้จริง ๆ จึงส่งให้รัฐ ซึ่งจะช่วยลดภาระระบบโดยรวม และทำให้ขยะที่เหลือสะสมลดลง นำไปผลิตพลังงานได้ง่ายขึ้นในอนาคต การใช้เทคโนโลยี (แอป, การติดตาม

ข้อมูล) จะช่วยตรวจสอบและสร้างความโปร่งใส แต่หัวใจสำคัญยังอยู่ที่การออกแบบ “แรงจูงใจให้คุ้มค่า” หากค่าธรรมเนียมไม่ต่างกันมาก คนอาจไม่รู้สึกรจำเป็นต้องเปลี่ยนพฤติกรรม ดังนั้น ความสำเร็จจะเกิดได้เมื่อมีทั้งระบบที่ดี การบังคับใช้จริง และแรงจูงใจที่ชัดเจนควบคู่กันไป

อนาคตของประเทศไทยที่ควรจะเป็น

จากภาพรวมปัจจุบันจะเห็นว่าคนเมือง ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคมของไทยเริ่มต้นตัวเรื่องการแยกขยะและเศรษฐกิจหมุนเวียนมากขึ้นอย่างชัดเจน มีทั้งนวัตกรรม เช่น เครื่องย่อยเศษอาหาร การรีไซเคิล และโมเดลธุรกิจใหม่ ๆ ที่พยายามลดของเสียตั้งแต่ต้นทาง แต่ฝั่งภาครัฐกลับขยับช้ากว่า ส่วนหนึ่งเพราะการทำงานของรัฐต้องอาศัย “อำนาจตามกฎหมาย” เป็นหลัก ต่างจากเอกชนที่สามารถทดลองและปรับตัวได้รวดเร็วกว่า หากไม่มีกฎหมายรองรับ หน่วยงานรัฐก็ไม่สามารถออกมาตรการใหม่ ๆ ได้เต็มที่ แม้จะเห็นปัญหาและต้องการแก้ไขก็ตาม

หัวใจสำคัญจึงอยู่ที่การผลักดัน “กฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียน” เพื่อสร้างกรอบให้รัฐมีเครื่องมือจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่แค่โยนภาระให้ท้องถิ่นหรือพึ่งความสมัครใจ เพราะกฎหมายจะกำหนดทั้งอำนาจ หน้าที่ และกลไก เช่น การบังคับใช้ EPR การกำหนดมาตรฐาน การเก็บค่าธรรมเนียม หรือการสร้างแรงจูงใจให้ทุกภาคส่วนต้องปรับตัว เมื่อมีกฎหมายที่ชัดเจน รัฐจึงจะสามารถขับเคลื่อนนโยบายได้จริงและต่อเนื่อง ดังนั้นการแก้ปัญหาขยะของไทยในระยะยาวไม่ใช่แค่เรื่อง “ความร่วมมือ” แต่คือการร่วมกันผลักดันให้เกิดกติกาที่ทำให้ทั้งระบบต้องเปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกัน